

2. Ковалевський М. При джерелах боротьби (Спогади, враження, рефлексії) / М. Ковалевський. – Інсбург: Biblos, 1960. – 720 с.
3. Красівський О. М. Грушевський під час еміграції 1919–1924 рр. / О. Красівський // М. Грушевський і Західна Україна: доповіді і повідомлення наукової конференції. – Львів: Вид. Львівського університету ім. І. Франка, 1995. – С.54–60.
4. Мазепа І. Україна в огні і бурі революції. 1917–1921 / І. Мазепа. – В 3 т. – Т.2: Кам'янецька доба. Зимовий похід. – Мюнхен: Прометей, 1951. – 232 с.
5. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / С. Наріжний. – Прага: Knihitsk, 1942. – 373 с.
6. Потульницький В. А. Наукові діяльність М. С. Грушевського в еміграції (1919–1924 рр.) / В. А. Потульницький // Український історичний журнал. – 1992. – №2. – С.48–57.
7. Суровцова Н. В. Спогади / Н. В. Суровцова. – К.: Вид-во Олени Теліги, 1966. – 432 с.
8. Чугаєвська Л. Михайло Грушевський і студентський рух в еміграції в 1920–ті роки / Л. Чугаєвська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. – Вип.91–93. – С.68–75.
9. Шаповал Ю. Генеральний писар (Павло Христюк) / Ю. Шаповал // Українська ідея. Постаті на тлі революції. – К.: Знання, 1994. – С.93–112.
10. IV Конференція УПСР за кордоном (18–23 січня 1921 р.) у місті Празі // Борітеся – поборе. – 1921. – №7. – С.58–59.

References

1. Doikov Iu. V. Nadiia Surovtsova. Na zaslanii v Arkhanhelsku (1933–1937) / Iu. V. Doikov. – Arkhanhelsk: Yzdatelskyi tsentr SHMU, 2005. – 92 s.
2. Kovalevskiy M. Pry dzherelakh borotby (Spohady, vrazhennia, refleksii) / M. Kovalevskiy. – Insburh: Biblos, 1960. – 720 s.
3. Krasivskiy O. M. Hrushevskiy pid chas emihratsii 1919–1924 rr. / O. Krasivskiy // M. Hrushevskiy i Zakhidna Ukraina: dopovidy i povidomlennia naukovoi konferentsii. – Lviv: Vyd. Lvivskoho universytetu im. I. Franka, 1995. – S.54–60.
4. Mazepa I. Ukraina v ohni i buri revoliutsii. 1917–1921 / I. Mazepa. – V 3 t. – T.2: Ohnianetska doba. Zymovy pokhid. – Miunkhen: Prometei, 1951. – 232 s.
5. Narizhnyi S. Ukrainska emihratsiia. Kulturna pratsia ukrainskoi emihratsii mizh dvoma svitovymy viinamy / S. Narizhnyi. – Praha: Knihitsk, 1942. – 373 s.
6. Potulnytskyi V. A. Naukovy diialnist M.S.Hrushevskoho v emihratsii (1919–1924 rr.) / V. A. Potulnytskyi // Ukrainyskiy istorychnyi zhurnal. – 1992. – №2. – S.48–57.
7. Surovtsova N. V. Spohady / N. V. Surovtsova. – K.: Vyd-vo Oleny Telihy, 1966. – 432 s.
8. Chuhaievskia L. Mykhailo Hrushevskiy i studentskyi rukh v emihratsii v 1920–ti roky / L. Chuhaievskia // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istoriiia. – K.: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet», 2007. – Vyp.91–93. – S.68–75.
9. Shapoval Iu. Heneralnyi pysar (Pavlo Khrystiuk) / Iu. Shapoval // Ukrainska ideia. Postati na tli revoliutsii. – K.: Znannia, 1994. – S.93–112.
10. IV Konferentsiia UPSR za kordonom (18–23 sichnia 1921 r.) u misti Prazii // Boritiesia – poborete. – 1921. – №7. – S.58–59.

Mukha D. I., Ph. D., the head of the division of children recreation, Department of recreation and spa treatment, Ministry of social policy of Ukraine (Ukraine, Kyiv), mukha_d@ukr.net

The scientific work and activities of P. O. Hrystyuk in the period of emigration

The article analyzes the scientific, journalistic and political activity of one of the leaders of the Ukrainian Revolution 1917–1920 Pavlo Hrystyuk. Relevance of research life, political, state road, scientific heritage of P. Hrystyuk is caused by the growing social demand on personalized study of history. In this report the author makes an attempt to clarify the circumstances of P. Hrystyuk's life in exile period. The period of exile was time for understanding of the events of the national liberation struggle. During this time P. Hrystyuk writes his famous solid work «Notes and materials in the history of Ukrainian revolution of 1917–1920», it promotes understanding of the challenging events of the day 1917–1920.

Keywords: the Ukrainian revolution, national liberation movement, the Ukrainian statehood, emigration, political emigrants, Ukrainian Sociological Institute, union «Sich», Ukrainian Union of Journalists and Writers, the foreign delegation of UPSR.

Муха Д. І., кандидат исторических наук, начальник отдела организации оздоровления и отдыха детей, Департамент оздоровления и санаторно-курортного лечения Министерства социальной политики Украины (Украина, Киев), mukha_d@ukr.net

Научная и трудовая деятельность П. А. Христюка в эмиграционный период

Анализируется научно-публицистическая и общественно-политическая деятельность одного из ведущих деятелей украинской революции 1917–1920 гг. Павла Аникиевича Христюка. Актуальность исследования жизненного, политического, государственного пути, научного наследия П. А. Христюка обусловлено растущим социальным запросом относительно персонализированного изучения исторического процесса. В данном сообщении делается попытка выяснить обстоятельства жизни П. А. Христюка в эмиграционный период. Период эмиграции был для П. А. Христюка периодом осмысления событий национально-освободительного движения, во время которого он писал свой основательный труд «Заметки и материалы к истории украинской революции 1917–1920 гг.», который способствует пониманию простых событий эпохи 1917–1920 годов.

Ключевые слова: украинская революция, национально-освободительное движение, украинская государственность, эмиграция, политические эмигранты, Украинский социологический институт, общество «Сич», Союз украинских журналистов и писателей, Зарубежная делегация УПСР.

* * *

УДК 94(47+57)(92);32.019.5

Калитвянська В. Л.,
аспірантка, Черкаський національний університет
ім. Богдана Хмельницького (Україна, Київ),
Vika-matjukha@rambler.ru

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ В. ДАНИЛОВА ЗА 1957–1968 РР.

Представлені дані про наукову діяльність історика-аграрника ХХ століття – В. Данилова. Аналізується його науково-дослідницька робота за період 1957–1965 рр. Велику увагу приділено аналізу роботи групи з історії радянського селянства в Інституті історії РАН СРСР, яку очолював вчений з 1965 р. Здійснена спроба дослідити частину ґрунтового наукового спадку, археографічну та публікаторську діяльності, участь у міжнародних проєктах визначеного вченого-аграрника. Підкреслюється роль історика у становленні нової генерації істориків 70–90-х рр., яка прийняла активну участь у розробці сучасних напрямків і проблем аграрної історії та історіографії.

З'ясовано, що в даний період Даниловою доводилося багато займатися реорганізацією різних дослідницьких робіт та збірників документів з історії радянського села.

Отже, наукові студії вченого торкалися надзвичайно складних дискусійних питань життя селянства радянської доби. До сьогодні ці питання є актуальними. Особливо їх значення зростає в переломні періоди аграрних перетворень.

Ключові слова: В. Данилов, колективізація, аграрні перетворення, докогоспне село, соціально-економічні відносини.

В. Данилов буквально увірвався в науку яскравою творчою особистістю. Показав науковій спільноті свою кандидатську дисертацію, на здавалося б, банальну тему про «матеріально-технічних передумов колективізації». І вже в цій дисертації проявився «Даниловський стиль» і «Даниловський почерк», які згодом привели його до заслуженого визнання колег. У своїй роботі здобувач наукового ступеня показав глибоке і всебічне знання джерел, вміння працювати з ними, відновлювати на основі їх аналізу реальну картину подій, показувати, як це було і чому. А найголовніше – він проявив свою індивідуальність, висунув своє розуміння проблеми, свою позицію, не боячись, що вона не співпаде з загальноприйнятою.

Тому ретельний науковий аналіз праць Данилова є одним з важливих завдань сучасної історичної науки, а список його публікацій сягає більше трьохсот, оскільки в його працях хоч безумовно з певними відтінками характерними для того чи іншого часу, достатньо правдиво і адекватно відображені проблеми соціально-економічного, громадсько-політичного, освітньо-

культурного, морально-етичного і побутово-звичаєвого життя селянства. На користь зваженості дослідження творчого спадку В. П. Данилова говорить той факт, що саме він в період «яковлевської» ідеологічної відлиги в житті російського суспільства очолив реалізацію за участю міжнародної спільноти ґрунтовних надзвичайно цікавих проєктів публікації багатотомних видань документів з історії українського селянства.

Основне завдання даної статті коротко охарактеризувати період 1957–1965 рр. науково-дослідницької роботи В. Данилова. Оскільки дана проблема ще недостатньо досліджена, автори використовували архівні матеріали здобуті під час наукових розвідок в Науковому архіві Інституту російської історії РАН (НАІРІ).

В зазначений період вчений працював в двох основних напрямках: 1) Історія колективізації сільського господарства в СРСР; 2) Соціально-економічна історія радянського доколгоспного села.

Перший напрямок роботи був пов'язаний переважно з підготовкою колективної праці «Нариси з історії колективізації сільського господарства і колгоспного будівництва в СРСР». Для 1-го тому, Данилов написав чотири розділи, що охоплюють головним чином період безпосередньої підготовки колективізації (1927–1929 рр.), а також «вступ» і частину історіографії. Для другого тому підготував розділ про перші аграрні перетворення в Прибалтиці, західних землях Білорусі та України, правобережної Молдови [1, арк. 7].

Підготовчим ступенем до видання узагальнюючої праці з історії колективізації була робота над збіркою статей «Нариси історії колективізації сільського господарства в союзних республіках», в якій вчений брав участь як редактор і один з авторів.

Другий напрямок науково-дослідницької роботи пов'язаний з підготовкою монографії «Нариси соціально-економічної історії радянського доколгоспного села». Був зібраний конкретний матеріал, написані три розділи (з семи). З цієї теми в журналах опубліковано ряд статей: «Земельні відносини в радянському доколгоспному селі» («Історія СРСР», 1958), «Сільське населення СРСР напередодні колективізації» («Історичні записки», т.74) та ін. На сесії з історії радянського селянства в квітні 1961 р. була обговорена доповідь: «Про характер соціально-економічних відносин в радянському доколгоспному селі» [2, арк. 12].

З цими двома головними темами були пов'язані робота над історіографією і публікація документів. У березні 1960 р. на науковій сесії Данилов зробив доповідь про підсумки вивчення селянства, яку опублікували згодом в журналі «Вопросы истории» (№6 за 1960 р.).

У збірнику «Радянська історична наука від ХХ до ХХІІ з'їзду КПРС» була опублікована стаття про хід та результати вивчення історії радянського села в зв'язку з боротьбою проти культу Сталіна. Сюди ж слід віднести і статтю про деякі підсумки наукової сесії з історії радянського селянства («Вопросы истории», 1962, №2). В історіографічних статтях розглядалися також проблеми історії аграрної революції, історії колгоспного ладу в умовах Великої Вітчизняної війни, післявоєнної відбудови та нового етапу [3, арк. 6].

Ряд невеликих робіт був присвячений проблемам джерелознавства. Основна з них – стаття «Джерелознавство та вивчення історії радянського суспільства», написана

спільно з С. Якубовською («Вопросы истории», 1961, №5). В той час дослідник почав вивчення математичних методів обробки та аналізу масових історичних джерел.

В даний період Данилову довелося багато займатися редагуванням різних дослідницьких робіт та збірників документів з історії радянського села. Закінчив редагування першого тому «Історії колективізації» (обсяг понад 40 авт. арк.). Працював в якості члена редколегії ІХ тому «Історії СРСР» [4, арк. 2].

Всього за 1957–1963 рр. опубліковано понад 20 наукових робіт загальним обсягом в 65 авт. арк. (в тому числі 50 авт. арк. планових робіт і 15 авт. арк. позапланових). Сюди входять і монографія «Створення матеріально-технічних передумов колективізації сільського господарства в СРСР», яка побачила світ в 1957 р.

Під редакцією Данилова вийшли друком збірка статей «Нариси історії колективізації сільського господарства в союзних республіках», дві монографії Ю. Арутюняна і монографія Ю. Борисова. Був членом редколегії колективних праць «Історія радянського селянства і колгоспного будівництва в СРСР» і «Розвиток союзу робітничого класу і селянства на сучасному етапі». За ці ж роки опубліковані 4 документальні збірки [1, арк. 7].

Вийшли в світ три збірки документів, в редагуванні яких брав участь як член редколегії або головний редактор.

У 1957 р. – початку 1958 р. працював в редакції журналу «Історія СРСР», в якості завідувача відділом історії радянського суспільства, в 1960–1961 рр. – редакції журналу «Комуніст», в якості консультанта. З 1962 р. є членом редколегії «Історичних записок» з 71 т. Організаційна робота за даний період була пов'язана з виконанням обов'язків керівника групи з історії радянського селянства (з 1959 р.). Брав участь в підготовці і проведенні наукової сесії з історії радянського селянства (квітень 1963 р.) брав участь також в науковій сесії з історії республік Середньої Азії і Казахстану в епоху соціалізму (травень 1957 р.), в науковій сесії з історіографії радянського суспільства (березень 1961 р.), в сесії з історії народів Поволжя (квітень 1962 р.) і ряду інших [3, арк. 9].

На підставі рішення Вченої Ради Інституту від 27 лютого 1963 р. був продовжений термін роботи Данилова на посаді старшого наукового співробітника Інституту історії СРСР АН СРСР.

За період з 1963 по 1968 рр. науково-дослідницька робота велася в двох основних напрямках: «Історія радянського доколгоспного села», історіографія радянського села в цілому.

Перший напрямок був пов'язаний насамперед з підготовкою монографії «Нариси соціально-економічної історії радянського доколгоспного села», яка повинна була бути завершена в 1970 р. На 1964 р. зібраний і в значній мірі оброблений конкретний матеріал, написані 4 розділи (з восьми). За матеріалами трьох розділів опубліковані статті в журналі «Історія СРСР» (1958, №3) і в «Історичних записках» (т. 74, 1964 р. і т. 79, 1966 р.). Крім того загальний нарис історії радянського села напередодні колективізації в обсязі 18 авт. листів був написаний для 1-го тому колективної праці «Колективізація сільського господарства в СРСР». Написаний також параграф «Курс на колективізацію сільського господарства. Передумови соціалістичної реконструкції села» [4, арк. 5].

Другий напрямок пов'язаний з підготовкою розділів «Історіографія радянського села» для V тому «Нарисів

з історії історичної науки в СРСР» (обсяг 4 авт. арк.), і доповіді «Основні підсумки і напрямки вивчення історії радянського селянства» на науковій сесії в червні 1969 р. (видрукуваний на ротопринті). У історіографічних роботах зроблено спробу проаналізувати і узагальнити підсумки досліджень з широкого кола проблем аграрної історії радянського суспільства від 1917 р. до нашого часу.

Всього за період 1964–1968 рр. опубліковано 14 авторських робіт (статей, доповідей та розділів у колективних працях), обсягом близько 30 авт. арк. [4, арк. 6].

За зазначений період особливо багато довелося займатися редакторською роботою. Вчений був членом редакційних колегій двотомника «Колективізація сільського господарства в СРСР» (обсяг близько 100 авт. арк.) і IX том «Історії СРСР з найдавніших часів і до наших днів» (50 авт. арк.). Під редакцією Данилова вийшла в світ монографія І. Зеленіна. Як заступник головного редактора загальносоюзної серії документальної публікації «Історія колективізації сільського господарства в СРСР» вів відповідну науково-організаційну і редакторську роботу. У складі цієї серії з 1964 р. вийшли в світ 7 томів (загальний обсяг – 266 авт. арк.). З 1962 р. був членом редколегії «Історичних записок» (з 71 тома) [3, арк. 17].

В цей період брав участь в роботі ряду наукових конференцій і сесій. На VIII і IX сесіях симпозіуму з аграрної історії Східної Європи керував роботою секції з аграрної історії епохи соціалізму і виступав з доповідями.

На III Міжнародній конференції з економічної історії в Мюнхені в 1965 р. виступав з доповіддю про радянську податкову політику в селі за 1917–1929 рр. Для конференції з аграрної історії в Інституті Грамші в Римі в 1968 р. підготував доповідь «Капіталістичні елементи в сільському господарстві СРСР напередодні колективізації». Тези 1-ї доповіді і текст другої були опубліковані німецькою та італійською мовами.

Науково-організаційна робота була пов'язана з виконанням обов'язків керівника групи по історії радянського селянства Інституту історії АН СРСР (з 1959 р. по 1968 р.) і завідувача сектором з історії радянського селянства (з 1968 по 1969 рр.) [4, арк. 7].

За вище вказаний період керував підготовкою кандидатських дисертацій В. Кабанова, А. Тюріної, В. Долгова.

В вище вказаний період Данилов В. очолював групу з історії радянського селянства в Інституті історії РАН СРСР. У 1965 році тривала робота з підготовки 2-х томної колективної роботи «Колективізація сільського господарства і колгоспного будівництва в СРСР (1927–1941 рр.)».

І том, що пройшов на початку року верстку і першу звірку, був, в лютому відправлений в ЦК КПРС і Комітет по пресі при Раді Міністрів СРСР. З Комітету був отриманий позитивний відгук. У той же час були висловлені деякі зауваження, після реалізації яких, том був посланий на повторну перевірку. У квітні книга була підписана до друку представниками Інституту та видавництва. Однак, в кінці червня том був повернутий видавництвом в Інститут для нового обговорення. Повторне обговорення тому на Вченій Раді радянського відділу Інституту історії АН СРСР відбулося 29 липня 1965 р. Крім членів Вченої Ради в обговоренні взяли участь представники кафедр історії СРСР та історії КПРС МДУ, Інституту Марксизму-ленінізму і інших колективів. В процесі обговорення

було виявлено ряд невирішених і спірних питань, які потребували подальшого вивчення [5, арк. 6].

Висловлюючи загальну думку учасників наради, Вчена Рада позитивно оцінила рукопис I тому «Колективізація сільського господарства і колгоспного будівництва в СРСР» і підтвердила своє рішення про рекомендацію її до друку. Він запропонував авторському колективу врахувати критичні зауваження, зроблені під час обговорення рукопису, знову і більш ретельно відредагувати його і передати в найближчий термін до видавництва.

Після обговорення авторський колектив отримав зауваження від ряду науковців, які не змогли виступити на Вченій Раді, в тому числі Я. Кузьміна, Ю. Мошкова, А. В. Митрофанової [6, арк. 18].

Відповідно до рекомендацій Вченої Ради авторський колектив зробив необхідні доопрацювання тих розділів книги, які викликали зауваження рецензентів, ще раз уважно перевірів редакцію текстів (виправляючи і уточнюючи формулювання висновків і оцінок). Уточненню піддавалися формулювання про ступінь зрілості об'єктивних передумов колективізації, про співвідношення ленінського кооперативного плану і суцільної колективізації. Підкреслили ще раз, що вирішальні передумови для соціалістичного перетворення сільського господарства були створені Жовтневою революцією (диктатура пролетаріату, націоналізація землі і т.д.) [7, арк. 3].

Оцінка матеріально-технічних передумов колективізації викладена в точній відповідності не тільки з духом, але і буквою партійних документів, особливо, рішення листопадового пленуму ЦК 1929 р. Посилено висновок про те, що помилки і перегини, які допускалися в ході колективізації не зіпсували її сутності та результатів.

У зв'язку з докорами про відому тенденційність висвітлення ролі Сталіна, ще раз були уточнені критичні зауваження про його діяльність, доповнений матеріал, що характеризує позитивні дії (зокрема, сказано про роль Сталіна в боротьбі з правим ухилом про його доповіді на XV і XVI партз'їзді, на конференції аграрників-марксистів і т.п.). Доопрацювання стосувалася всього кола питань, по яких авторський колектив отримав зауваження і побажання. На різних етапах обговорення та рецензування книги враховувалися і посторінкові зауваження рецензентів [7, арк. 7].

І том відповідно до плану науково-дослідної роботи групи був завершений в кінці 1964 р. – січні 1965 р. він обговорювався на Вченій Раді Відділу. У рецензуванні тому брали участь спеціалісти з Московського Університету, Куйбишевського педагогічного інституту. Том отримав позитивну оцінку і був рекомендований до друку. Протягом січня-квітня авторський колектив здійснив доопрацювання розділів цього тому по висловленим на обговоренні зауваженням.

Співробітники Групи вели роботу з підготовки багатотомної історії Радянського суспільства. М. Івницький в якості заступника головного редактора IX тому проводив редагування тома. В. Данилов працював в редколегії цього тому і написав для нього історіографію.

М. Богденко і І. Зеленін у відповідності з планом науково-дослідної роботи групи розробляли історію радгоспного будівництва в СРСР. Ще в 1958 р. була опублікована монографія М. Богденко «Будівництво зернових радгоспів в СРСР в 1928–1932 рр.». В березні

1965 р. у видавництво зданий рукопис книги І. Зеленина «Зернові радгоспи (1933–1941 рр.)» у цій монографії на конкретній історичній матеріалі простежується історія розвитку зернових совхозів провідної групи державних господарств в роки другої і третьої п'ятирічок [8, арк. 5].

У цьому році основні зусилля співробітників групи були спрямовані на розробку післявоєнної історії радянського села. Перспективний план групи передбачав послідовне і всестороннє вивчення даної проблеми, в заключному етапі якого з'явиться підготовка великих колективних праць. Основою для створення узагальнюючих робіт повинні стати монографії з найбільш важливих і слабо вивчених проблем історії розвитку радянського села. В поточасний період група вивчала проблеми, пов'язані з матеріально-виробничою базою сільського господарства, формування сільськогосподарських кадрів; зроблені перші спроби простежити зміни в соціальній структурі сільського населення в довоєнні і післявоєнні роки.

Особливе місце в роботі групи займає вивчення історії радгоспного будівництва, який відіграв важливу роль в соціалістичному перетворенні села. Радгоспи були, за визначенням Програми КПРС «провідними соціалістичними підприємствами в селі» [5, арк. 6].

У той час історія радгоспного будівництва ще не була вивчена. Так виник задум створення серії монографічних робіт про радгоспи, які, з одного боку, доповнили б працю про радянське село в роки його соціалістичного перетворення, а з іншого, створили передумови для підготовки узагальнюючих праць про радянське село за наступні роки.

Відповідно до плану науково-дослідницької роботи основна частина співробітників Групи продовжувала розробку історії радянського села і селянства в післявоєнні роки, вивчалися проблеми, пов'язані з матеріально-виробничою базою сільського господарства, формуванням сільськогосподарських кадрів, розвитком колгоспів і радгоспів, зроблені нові спроби з вивчення соціальних проблем сучасного села, розвитку селянства як класу соціалістичного суспільства. Співробітники Групи мали вже завершити підготовку монографій з ряду названих проблем. Основні результати роботи в цій області знайшли відображення в статтях, написаних для збірки «Розвиток сільського господарства СРСР в післявоєнні роки» [7, арк. 19].

Зусилля Групи продовжували направлятися і на вивчення аграрної історії Радянського суспільства в довоєнні роки, досліджувалися соціально-економічні відносини селянства в доколгоспному селі, перші аграрні перетворення Радянської влади, класова боротьба в роки масової колективізації. Група займалася вивченням історії радгоспного будівництва на протязі Радянського періоду. Підготовка серії монографій з історії радгоспів здійснювалася навіть з деяким випередженням планових термінів [8, арк. 8].

Одним з основних планових об'єктів Групи в зазначеному році була збірка статей «Розвиток сільського господарства СРСР в після воєнні роки», у створенні якого брали участь як співробітники Інституту, так і представники інших установ і організацій, керівні працівники сільського господарства. Збірник по суті є першою спробою в науково-дослідному плані висвітлити основні проблеми історії розвитку радянського села за всі післявоєнні роки. М. Вілцан, М. Богденко, І. Шарова,

О. Тюріна, аспірант В. Долгов представили для обговорення свої статті. Більшість з них були схвалені редколегією і авторським колективом.

Досліджуючи вище зазначені завдання, а саме період 1957–1965 рр. науково-дослідницької роботи В. Данилова, автори прийшли до таких висновків: наукові студії вченого торкалися надзвичайно складних дискусійних питань життя селянства радянської доби. Зокрема до них відносяться проблеми доколгоспного села, його суспільного устрою та питання колективізації, землекористування. До сьогодні ці питання є актуальними. Особливо їх значення зростає в переломні періоди аграрних перетворень.

Дослідження присвячене актуальній проблематиці, вивчення якої має важливе як науково-пізнавальне так і суто практичне значення. Її результати можуть бути використані при написанні узагальнюючих праць з аграрної історії та історіографії радянського періоду.

Список використаних джерел

1. Науковий архів інституту російської історії РАН. – Ф.1841. – Оп.2. – Спр.37.
2. Там само. – Оп.2. – Спр.44.
3. Там само. – Оп.2. – Спр.1.
4. Там само. – Оп.2. – Спр.8.
5. Там само. – Оп.1. – Спр.52.
6. Там само. – Оп.1. – Спр.69.
7. Там само. – Оп.1. – Спр.1.
8. Там само. – Оп.1. – Спр.7.

References

1. Naukovyy arkhiv instytutu rosiys'koyi istoriyi RAN. – F.1841. – Op.2. – Spr.37.
2. Tam samo. – Op.2. – Spr.44.
3. Tam samo. – Op.2. – Spr.1.
4. Tam samo. – Op.2. – Spr.8.
5. Tam samo. – Op.1. – Spr.52.
6. Tam samo. – Op.1. – Spr.69.
7. Tam samo. – Op.1. – Spr.1.
8. Tam samo. – Op.1. – Spr.7.

Kalitivianskaya V. L., graduate student, the Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy (Ukraine, Cherkasy), Vika-matjukha@rambler.ru

Main areas of research V. Danilov for the 1957–1968

This article presents data on the scientific work of the historian-agrarian XX century – V. Danilov. Analyzed its research work during 1957–1965. Much attention is paid to the analysis of the group on the history of the Soviet peasantry in the Institute of History of Sciences of the USSR, led by a scientist from 1965 attempted to explore part of a thorough scientific inheritance archaeological and publication activities, participation in international projects outstanding scientist-agrarian.

Emphasized the role of the historian in the development of a new generation of historians of the 70–90's. Who took an active part in the development of modern trends and problems of agricultural history and historiography.

It was found that in the period Danilov had a lot to deal editing various research and collections of documents on the history of the Soviet countryside. Consequently, scientific studies scholar touched very difficult discussion on the life of peasants of the Soviet era. Until now, these questions are relevant. Especially their growing importance in the critical period of agrarian reforms.

Keywords: V. Danilov, collectivization, agrarian reforms, to collective village, socio-economic relations.

Калитвянская В. Л., аспирантка, Черкасский национальный университет им. Б. Хмельницкого (Украина, Черкассы), Vika-matjukha@rambler.ru

Основные направления научно-исследовательской работы В. Данилова за 1957–1968 гг.

Представлены данные о научной деятельности историка-аграрника XX века – В. Данилова. Анализируется его научно-исследовательской работа в период 1957–1965 гг. Большое внимание уделено анализу работы группы по истории советского крестьянства в Институте истории РАН СССР, которую возглавлял ученый с 1965 г. Осуществлена попытка исследовать часть научного наследия, археографическую и публикаторскую деятельности, участие в

міжнародних проєктах видаючогося ученого-аграрника. Підкреслюється роль історика в становленні нової генерації істориків 70–90-х рр., котра прийняла активне участь в розробці сучасних напрямів і проблем аграрної історії та історіографії.

В ході дослідження виявлено, що в даний період Данилову пришлось багато займатися редагуванням різних дослідницьких робіт і збірників документів по історії совєтської деревні.

Следовательно, научные исследования ученого касались чрезвычайно сложных дискуссионных вопросов жизни крестьянства советской эпохи. Сегодня эти вопросы являются актуальными. Особенно их значение возрастает в переломные периоды аграрных преобразований.

Ключевые слова: В. Данилов, коллективизация, аграрные преобразования, доколхозное село, социально-экономические отношения.

* * *

УДК 631.4(091)(477)

Яцентій Б. Р.,
пошукач, Національна наукова
сільськогосподарська бібліотека Національної академії
аграрних наук України (Україна, Київ),
dnsbg_uaan@ukr.net

Діяльність О. Т. Калачикова як керівника ЦЕНТРАЛЬНОЇ АГРОХІМІЧНОЇ ЛАБОРАТОРІЇ

За допомогою історико-наукового аналізу розкрито науково-організаційні заходи в галузі хімізації сільського господарства УСРР, застосовані наприкінці 20-х рр. XX ст. З метою налагодження комплексності у проведенні агрохімічних досліджень було створено найвищу контрольну установу – Центральну агрохімічну лабораторію. Під керівництвом професора О. І. Душечкіна, а згодом О. Т. Калачикова науково-дослідна робота установи полягала у вивченні методів агрохімічного дослідження родючості ґрунту та найсприятливіших для розвитку сільськогосподарських культур співвідношень окремих поживних елементів у добривах і ґрунті. Проводилися дослідження різних типів ґрунтів, агрономічних руд, відходів виробництва та технічної і економічної ефективності різних добрив на відмінних типах ґрунтів УСРР. Досягнення у галузі агрохімії популяризувалися через наукові видання, проведення курсів, доповідей та ін.

Ключові слова: хімізація, сільське господарство, дослідження, добрива, вплив, ґрунт, ефективність, сільськогосподарські культури.

Перед сучасною українською історією науки постали актуальні завдання щодо комплексного вивчення та аналізу накопичених упродовж століть здобутків вітчизняних учених та визначення їх впливу на розвиток певних галузей науки і техніки. Важлива роль у систематизації знань відводиться дослідженням внеску науковців в аграрну галузь, історичний розвиток якої відбувався під виразним впливом політичної кон'юнктури [1]. Серед маловідомих і недосліджених постатей історії аграрної науки залишається ім'я професора Олександра Тихоновича Калачикова – вченого-аграрія, педагога, одного з організаторів сільськогосподарської дослідної справи в Україні у 20–40-х рр. XX ст. Наукові напрацювання вченого з питань агрохімії, агроґрунтознавства та загального землеробства заслуговують на об'єктивний аналіз і відтворення в науковій історичній літературі.

Науковими пошуками О. Т. Калачиков захопився на останньому курсі навчання в Київському сільськогосподарському інституті (нині – Національний університет біоресурсів і природокористування України). Його перша наукова стаття «Біологічне поглинання кальцію в умовах оптимального зволоження ґрунту» вийшла друком у 1927 р. у «Наукових записках Київського СГП». Трудовий шлях розпочинає агрохіміком на Київській обласній сільськогосподарській дослідній станції під керівництвом професора О. І. Душечкіна. Одночасно, при кафедрі загального землеробства О. Т. Калачиков готує кандидатську дисертацію, в якій висвітлив науково-експериментальні основи, які вирішували важливі практичні питання в галузі агрономічної хімії та агротехніки щодо біологічного вбирання та мобілізації

поживних речовин у ґрунті, що мало надзвичайно цінне значення при створенні раціональної системи використання добрив у сільському господарстві [2, арк. 4]. А упродовж березня 1930 – травня 1931 рр. О. Т. Калачиков обіймає посаду директора Центральної агрохімічної лабораторії (ЦАХЛ) при НКЗ УСРР (нині – ННЦ «Інститут землеробства НААН»), висвітлення діяльності якої і є метою даного дослідження.

На думку О. Т. Калачикова, питанням хімізації сільського господарства УСРР не надавалось достатньої уваги з боку відповідних господарських організацій і, певною мірою, агрономічної громадськості [3]. Відсутність розуміння ролі хімізації в сільському господарстві негативно відобразилось на проведенні науково-дослідної роботи в галузі агрономічної хімії. Тоді як проголошена наприкінці 20-х рр. XX ст. соціалістична реконструкція сільського господарства змінювала соціальну і технічну базу останнього. І саме хімізація сільського господарства належала до складових частин цієї технічної бази.

Майже усі складові агрономічної науки, намагалися використовувати хімічні методи дослідження (ґрунтознавство, рільництво, ентомологія, фітопатологія, скотарство та ін.), але вивчення безпосередньо хімічної методики в її спеціальному пристосуванні до об'єктів сільського господарства переводилося безсистемно. З іншого боку саме застосування хімічних методів при проведенні наукових досліджень у сільському господарстві було невеликим, у більшості випадків проводилося розпорошено в окремих лабораторіях, без єдиної методологічної узгодженості. Цілком природно, що в наслідок такого стану, ефективність результатів хімічних досліджень об'єктів сільського господарства часто була невисокою. Це, в свою чергу призводило до помилкових висновків про необов'язковість або невелику значимість хімічних методів досліджень в сільському господарстві. При цьому основним недоопрацюванням О. Т. Калачиков вважав відсутність уваги до удосконалення хімічних методів і виправлення конкретних помилок наявного організаційного стану агрохімічної роботи (розпорошеність, замкненість окремих лабораторій, відсутність єдиної методології). Очоливши у 1930 р. Центральну агрохімічну лабораторію, молодий учений спрямував основну діяльність на вирішення означених аспектів.

Центральну агрохімічну лабораторію НКЗ УСРР було створено на базі хімічного відділу контрольної-наслідкової станції у травні 1928 р. [3, с. 7]. Директором установи було призначено професора О. І. Душечкіна. Згідно з положенням, ЦАХЛ була найвищою контрольною установою з питань аналізу угноєнь, ґрунту та рослин. Основні програмні завдання ЦАХЛ поступово формувалися вже у процесі роботи науково-дослідної установи. А спочатку діяльність спрямовувалася на вивчення методів агрохімічного дослідження родючості ґрунту та найсприятливіших для розвитку сільськогосподарських рослин співвідношень окремих поживних елементів у добривах і ґрунті. До функцій ЦАХЛ належало проведення досліджень різних типів ґрунтів на теренах УСРР і АМСРР, а також популяризація досягнень у галузі агрохімії через видання наукових праць співробітників, проведення курсів, доповідей та ін.

Поруч із зазначеними завданнями у процесі подальшої роботи виникли інші, зокрема дослідження агрономічних руд і відходів виробництва (їх механічного